

Koltai Tamás

Vonzások és választások

Ebben a – júniusi – számunkban, mint a Pécsi Országos Színházi Találkozó kezdete óta mindig, a fesztivált beharangozó írásoknak kellett volna megjelenüek. Ez évtizedes gyakorlat: fölkerjük a versenyprogram válogatóját vagy válogatóit, mondják el véleményüket a látottakról, válogatási szempontjaikról és általában a színházról. A publikációk műfaja a válogatók kívánsága szerint interjú vagy önálló írás, de többen hónapokon át tartó folyamatos elemzésekben osztották meg tapasztalataikat az olvasókkal.

Mostani számunkban nincs fesztivárelőzetes, nem szólalnak meg a válogatók. Természetesen felkértük őket. Egyikük nem is válaszolt, másikuk maga ajánlotta föl, hogy cikket ír, de nem adott semmit, és amikor emlékeztetőt küldtünk a vállalásáról, nem jött rá válasz.

Töprenghetnek elemi udvariasságról, tisztességről, a szellemi közmunkás felelősségéről, a szakmai párbeszéd fontosságát szavakban hirdetőik üres fecsegéséről. Néhány éve még ezt tettem volna. Ma már nem lepődöm meg. A kisszűség, az arrogancia, a kommunikációs normák semmibevétele a nagypolitikából leszivárgott a mindennapokba. A színházi szakma megosztottsága a nyers politikai – hatalmi – érdekek mentén fölborította az esztétikai értékhierarchiát és a minőségelvet. Nem könnyű kiállni a véleményünk mellett, ha az nem a sajátunk. Nem könnyű kérdéseknek kitenni magunkat egy interjúban, ha érvek helyett az öncenzúra és az önmanipuláció köti meg a gondolkodást.

Persze nehéz feladat megmagyarázni az idej választást, a konform bulvár és a konform alternatív között lavírozó, szuverén színház- és világszemléletet nélkülöző, a megrendelést izzadságosan teljesítő és belső meggyőződésnek beállító, sokszor szakmaiatlan választást. Még ha becsúszt is a programba egy-két fesztiválra illő előadás, a „felhozatal” nem állja ki a valódi kérdéseket és a komoly disputát. Nem kér belőlük, és nem is lesz bennük része a POSZT-on. A válogatók korábbi megnyilatkozásai kimerültek a nagy-szerű munkát végző társulatokról, a fantasztikus színészi fölfedezésekről, a meghitt közösségekről és a közönség szeretetéről szóló melodramai közhelyekben, és gondosan kerültek a színház tágabb – társadalmi – feladataira vonatkozó értékelést. Ez szorosan kapcsolódik az aktuális hatalmpolitikai trendhez, amely az élet minden területén, így a színházban is igyekszik leszoktatni az önálló gondolkodásról, a kol-

lízók megmutatásáról és általában arról, hogy a nézőt kapcsolatba hozza a saját drámai konfliktushelyzetével. Számára csak az színház, amely a jelenlegi politikai kurzus intenciói szerint ad – hazug – reményt az egyén életéhez.

Mindez beleillik a POSZT kezdetektől fogva álságos „fuvolózó békekort” (Shakespeare) hirdető filozófiájába és stratégiájába, amely az utóbbi években teljesedett ki az aktuális hatalmi politika színházi klientúrája által működtetett öngazoló gyakorlattá.

Az igazi POSZT az idén a Hungarian showcase volt, ott gyűltek össze a mai Magyarország színház – és nem az állami szórakoztatóipar – által a valóság tükörképékként bemutatott előadások. Azok a produkciók, amelyek a teátrum kétezer éves intézményét a fogalom eredeti értelmében máig fenntartják. És ott gyűltek össze azok a nemzetközi kritikusok, fesztiválszervezők és színházi emberek is – több mint százhuszan –, akik erre a színházra kíváncsiak. Nemcsak Budapesten, hanem Nyírában, Kolozsváron, Plzenben, Stuttgartban, Moszkvában, Caracasban, Tokióban és a világ számtalan városában, ahol az emberi egzisztencia és a társadalom lényegét firtató színházi fesztiválok tartanak.

A POSZT-ról nincs értékelhető mondanivalójuk azoknak, akik felelősek a választásaikért, a világszínházi szakembereknek viszont van véleményük a showcase-en látottakról, ennek tükrében a mai magyar színházról és társadalomról. E számunkban tehát őket idézzük, az ő írásaikból közlünk szemelvényeket. Amit elmondanak, fölöttébb tanulságos. Az elismerés is, az elmarasztalás is. Világosan látszanak belőlük azok a dimenziók, amelyekről itthon nem szívesen beszélnek a színházkultúra jelenlegi hegemon szereplői, sőt szisztematikusan igyekeznek letagadni. Világosan érzékelhető az a kontextus, amely a nemzetközi színházi narratívákat megkülönbözteti a hazai „nemzeti” provincializmustól. Világos a különbség Európa és a világ, illetve Magyarország között.

A helyzet hasonlít ahhoz, amikor a nyolcvanas évek elején itthon nem lehetett kibeszélni a kaposvári színház *Marat/Sade*-előadását, mert „leleplezte” volna a kivételes művészi, etikai és esztétikai teljesítmény rendszerkritikusságát, a belgrádi nemzetközi színházi fesztiválon (BITEF) azonban nagydíjat kapott, és a nemzetközi sajtó részletes elemzés tárgyává tette, mert a szabad világ kritikussait nem kötötték a diktatúra magyarországi játékszabályai. A pártállam az ország elleni támadásként deklarálta a társadalmi-politikai s főleg humán viszonyainkat valóságúhően és magas művészi színvonalon tükröző produkció nyomán kialakult Magyarország-kép nemzetközi kolportálását, s kötelezte ideológiai fullajtárját, a kulturális minisztert egy politikai apológia és az előadás hazai színkritikusait a kellő „éberség” hiánya miatt elmarasztaló ledorongolás publikálására.

A játék ma ugyanaz. A showcase, a Nemzeti Színház, a független társulatok többsége – minden színház és előadás, amely rontja a pártállam gondosan pátyolgatott hazugságimázsát – ideológiailag ártalmas, ellenség és üldözendő, beleértve a színkritikát.

Mi mégis bízunk benne, hogy nem lehet kétszer ugyanabba a folyóba lépni.